
ПРАВА ЛЮДИНИ – СТРУКТУРНИЙ КОМПОНЕНТ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

*Кернос Катерина Ігорівна,
студент 4-го курсу юридичного факультету
Чернігівського державного інституту права,
соціальних технологій та праці*

Аналіз історії розвитку людського суспільства свідчить про те, що проблема прав людини, зародившись ще в давні часи, дотепер залишається не вирішеною і, більш того, однією з найважливіших.

Основним документом держави, який закріплює права людини, як правило, є конституція. Сучасні конституції можна назвати конституціями прав і свобод людини – «конституції людини» [4,16]. Уже перші буржуазно-демократичні акти («Декларація незалежності» США 1776 р. і французька Декларація прав людини і громадянина 1789 р.) приділили цій проблемі особливу увагу. Щодо конституцій, які були прийняті за останні десятиріччя, то інституту прав людини в конституційному матеріалі відведені не тільки статті, а й спеціальні глави та розділи (див., наприклад, ч. I «Права та обов'язки громадян» Конституції Італії 1947 р., гл. II «Людина та держава» Конституції Литви 1992 р. та ін.).

Від самого початку існування незалежної України права людини стали одним із основних пріоритетів держави [9,55]. Питання дотримання прав людини є одним із ключових при оцінці результатів роботи будь-якої влади. Те, як владний механізм забезпечує захист основних прав та свобод є прямим показником його ефективності та відповідності потребам суспільства. В Конституції України задекларовані всі загально визнані світовим співтовариством права людини і громадянина: право на життя, право на повагу до людської гідності, право на свободу та особисту недоторканність, право на свободу думки і слова, вільне вираження своїх переконань, право на свободу світогляду та віросповідання, а також ряд інших соціальних, культурних, економічних і політичних прав.

Статті, безпосередньо присвячені правам людини, становлять приблизно 22% від загальної кількості статей Основного Закону, а отже, досить вагому його частину. І це попри те, що в Конституції, крім прав людини, закріплюється багато інших важливих питань – принципи організації державної влади, організація, структура й

компетенція вищих органів держави, основи правового положення адміністративно-територіальних одиниць тощо. Тому, виходячи з вище викладеного, Конституцію нашої держави можна сміливо назвати конституцією прав людини.

Загалом, поняття «права людини» приділяється велика увага юристів-учених та практиків, наукових видань [9,55]. Не існує єдиного визначення, і кожен теоретик висловлює розуміння цього поняття по-своєму. Так, наприклад, на думку професора Н.Г.Шукліної, права людини – це досягнуті в ході історичного розвитку людської цивілізації можливості особи задовольняти свої життєво важливі потреби та інтереси, зафіксовані в міжнародних документах і національних нормативно-правових актах і в силу цього гарантовані та стимульовані з боку міжнародної спільноти, відповідного суспільства й держави [7,145]. На думку П.М. Рабиновича, права людини — це певні можливості людини, котрі необхідні для її існування та розвитку в конкретно-історичних умовах, об'єктивно визначаються досягнутим рівнем розвитку людства (економічним, духовним, соціальним) і мають бути загальними та рівними для всіх людей [8,9]. О. Крук визначає права людини, як сукупність правових норм, які лежать в основі взаємин вільних індивідів, а також з державою і суспільством, що створюють умови діяти за своїм вибором і одержувати певні блага для життя [10,23]. Отже, загалом можна сказати, що правами людини є певні її можливості, досягнуті в ході становлення людської цивілізації, які необхідні їй для існування й розвитку в конкретний історичний період і дістають своє закріплення як у національних нормативно-правових актах, так і в міжнародних. Права людини характеризують обсяг благ та умов, які забезпечують її вільний розвиток і визначаються суспільними потребами людини (положенням у системі матеріального виробництва) [2,112].

Конституція України закріплює лише основні, фундаментальні права людини, зазначаючи в статті 22, що вони не є вичерпними [1,5]. Права людини, закріплені в Основному Законі України, у залежності від підстав класифікують на різні види – права першого, другого і третього покоління; права природні та похідні від них; індивідуальні й колективні; особисті, політичні, економічні, екологічні, соціальні, культурні тощо. Також права людини, закріплені в Конституції, можна поділити на ті, які забезпечують соціальне буття людини, та права, які забезпечують природне існування людини. Останні становлять досить невелику частку і до них відносяться: право на життя та право на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань (ст.27), право на свободу та особисту недоторканність (ст.29), право на охорону здоров'я й медичну допомогу (ст.49) та право на безпечне для життя і здоров'я довкілля (ст.50). Усі інші, закріплені Конституцією України, права людини належать до тих, що закріплюють соціальне буття людини.

Права, які забезпечують природне існування людини, всі мають важливе значення для людини, а отже, і для всього суспільства, в якому вона живе і яке нею формується. Та безперечно найголовнішим є право людини на життя. Відповідно до ст.27 Конституції, ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Захист життя людини є обов'язком нашої держави. Сучасне розуміння права на життя наполягає на скасуванні смертної кари [4,72]. Протокол №13 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари, ратифікований Законом України №318-IV від 28.11.2002 р., зазначає, що право кожної людини на життя є основоположною цінністю в демократичному суспільстві і що скасування смертної кари є суттєвим для захисту цього права та для повного визнання людської гідності.

Що стосується прав, які забезпечують соціальне буття людини, то найбільш повно громадяни України користуються такими, як: право на об'єднання (ст.36), яке сприяє здійсненню й захисту прав і свобод людини та задоволенню політичних,

економічних, соціальних, культурних та інших її інтересів; право брати участь в управлінні державними справами (ст.38), яке забезпечується рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування, та ін. Особливо значна кількість громадян користується такими порівняно новими правами, як право приватної власності (ст.41), право на підприємницьку діяльність (ст.42) тощо [7,144].

Текст Основного Закону дійсно відповідає кращим європейським та світовим зразкам, у ньому знайшли відображення практично всі ті положення, що й у Всесвітній декларації прав людини, і Європейській конвенції з прав людини і основних свобод. Однак між декларуванням та втіленням у життя – велика різниця. Відомо, що Конституція СРСР також була визнана однією з найкращих за своїм змістом, однак її положення не виконувались. В Україні ж права людини, передбачені Конституцією, постійно порушуються, а їх захист не здійснюється на належному рівні. Тому доречно буде підкреслити в більшій мірі декларативність цих прав, а не їх закріпленість, оскільки закріплення передбачає виконання та дотримання положень законодавчого акту. Так, наприклад, відповідно до звіту Бюро демократії, прав людини і праці Державного департаменту США про дотримання прав людини в Україні в 2005 році в нашій державі мали місце такі порушення прав людини: смерть за підозрілих обставин осіб під вартою, насильство по відношенню до новобранців в армії, незадовільні умови перебування у виправних установах і слідчих ізоляторах, зволікання з проведенням судових засідань, стеження за спілкуванням та пересуванням громадян без санкції уповноважених органів, незаконні затримання та ін. За даними організації «Міжнародна амністія» співробітники правоохоронних органів часто застосували силу і вдавались до торгун для отримання зізнань і свідчень від підозрюваних. Станом на жовтень 2005 року проти співробітників міліції було порушено понад 500 кримінальних справ у зв'язку із знущаннями над біженцями у приймальниках-розподільниках.

Лише за два місяці роботи Тимчасової слідчої комісії з дотримання прав людини Верховної Ради України (квітень-травень 2005 року) було отримано сотні скарг на дії правоохоронних органів, що порушували конституційні права громадян, такі як недоторканність житла, таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, право на повагу власної гідності і захист від катування та знущання, право на свободу та особисту недоторканність. Дуже серйозною проблемою залишається торгівля людьми. Відповідно до доповіді про дотримання прав людини за 2005 рік однієї з найвідоміших міжнародних правозахисних організацій “Human Rights Watch”, Україна є головним джерелом, звідки жінки, чоловіки та діти вивозяться в Європу, на Середній Схід та в Росію для сексуальної експлуатації та примусових робіт. Треба зазначити, що і влада не здійснює необхідних кроків для боротьби з цією проблемою, законодавство є недосконалим, містить прогалини, покарання за торгівлю людьми занадто м'які (максимальною межею покарання за торгівлю людьми за чинним Кримінальним Кодексом України є позбавлення волі строком на 15 років із конфіскацією майна) і не є пересторогою для злочинців. Виходячи з наявності подібних фактів, доречно буде підкреслити в більшій мірі декларативність прав людини, передбачених Конституцією України, а не їх закріпленість, оскільки закріплення передбачає виконання та дотримання положень законодавчого акту [13].

Загалом, можна констатувати, що становище з правами людини в Україні покращилось, у певних сферах (свобода слова та право на інформацію, громадянські й політичні права) є серйозні зміни на краще. Проте загалом ситуація з правами людини в Україні залишається дуже складною, порушення цих прав трапляються,

є розповсюдженими і проявляються в найрізноманітніших сферах. Деякою мірою поліпшити ситуацію, яка склалася, можна було б шляхом проведення ряду заходів як на законодавчому, так і організаційному рівні, наприклад, провести судову реформу та реформу правоохоронних органів, що забезпечило б громадський контроль за їх діяльністю, зокрема через виборність суддів та функціонування інституту присяжних; усунути протиріччя в нормативно-правових актах, що роблять можливими різноманітні зловживання [13]; максимально привести Законодавство України в сфері захисту прав людини в відповідність із європейським законодавством у сфері прав людини [9,57].

Література:

1. Конституція України. Закон України “Про внесення змін до Конституції України”. – К.: Школа, 2005. – 48 с.
2. Кравченко В.В. Конституційне право України: Навч. посібник. Вид. 3-тє, виправл. та доповн. – К.: Атіка, 2004. – 512 с.
3. Конституційне право України. / За ред. Ю.М. Тодики, В.С. Журавського. – К.: Видавничий дім “Ін Юре”, 2002. – 544 с.
4. Конституційне право зарубіжних країн: Навч. посібник / За заг. ред. В.О. Ріяки. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 512 с.
5. Державне право зарубіжних країн: Навч. посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 504 с.
6. Дмитрієв А.І., Муравйов В.І. Міжнародне публічне право: Навч. посібник / Відп. редактори Ю.С. Шемшученко, Л.В. Губерський – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 640 с.
7. Погорілко В. Конституційно-правове регулювання прав і свобод людини й громадянина в Україні (проблеми теорії і практики) // Право України. – 2005. – №8. – С. 144-147.
8. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави. Навчальний посібник. Видання 5-те, зі змінами. – К.: Атіка, 2001. – 176 с.
9. Михайлюк О. Про правове забезпечення конституційних гарантій прав і свобод людини в Україні // Підприємництво, господарство і право. – 2006. - №9. – С. 55-57.
10. Крук О.. Проблемні питання реалізації демократичних прав і свобод людини // Право України. – 2007. - №5. – С. 20-23.
11. Протокол №13 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари від 03.05.2002 // <http://zakon1.rada.gov.ua>.
12. Конституція Італії від 1947 р.; Конституція Литви від 1992 р. // <http://www.krugosvet.ru>.
13. Кулько Андрій. «Як в Україні з правами людини» // <http://politikan.com.ua>.

Науковий керівник – Марущак Н.В., старший викладач.